

תוכן עניינים:

מבוא.....	3
פרק ראשון: היהודים כמיעוט.....	5
פרק שני: התהוותו והקמתו של הבונד.....	10
פרק שלישי: המהפך של 1901.....	18
סיכום.....	23
ביבליוגרפיה.....	25

מבוא

החיים הפוליטיים היהודים החלו לעבור שינויים באמצע המאה ה-19 בעקבות קונפליקטים חברתיים ועליית תנועת ההשכלה מצד אחד והפוליטיקה היהודית הרדיקלית, מצד שני. השינוי בחיים הפוליטיים היהודים התעצם בעקבות הקמת שתי תנועות בשנת 1897: הציונות והבונד. שינוי זה התבטא בכמה רמות: מהפוליטיקה האוליגרכית של ה"קהילה" לפוליטיקה של מפלגות המון; מפוליטיקה דתית לאידיאולוגיה פוליטית חילונית; מהתרכזות בעניינים יהודים גרידא להתרכזות בעניינים כלליים כגון זכויות פוליטיות ואזרחיות וכלכלה; ומשתדלנות בקרב השליטים לדרישות פוליטיות של זכויות.¹

בסוף המאה ה-19 החלו להתארגן ברוסיה אגודות בעלות אופי סוציאליסטי, שניסו לשפר את מצבו של הפרולטריון היהודי מבחינה כלכלית ומבחינה חברתית. באוקטובר 1897 התכנסו בעיר ווילנה 11 נציגים של אגודות אלה מרוסיה ומפולין וייסדו את הבונד. השפעתו של הבונד היתה גדולה ומהירה. סניפים הוקמו בערים רבות ויהודים רבים הצטרפו למפלגה החדשה.

מפלגת הבונד, האיגוד הכללי של הפועלים היהודיים ברוסיה, ליטא ופולין (אלגעמיינער יידישער ארבעטער בונד אין רוסלאנד, ליטע און פוילן) נוסדה בוויילנה, רוסיה, בשנת 1897 ופעלה בהמשך בפולין, בליטא, רומניה ולטביה כמפלגה וכאיגוד מקצועי. מטרת המפלגה היתה לאחד את כל הפועלים היהודים כחלק מהתמיכה הכללית בהפיכת רוסיה למדינה סוציאליסטית. המצע של הבונד התבסס על סוציאליזם ואוטונומיה יהודית כמיעוט לאומי דובר אידיש כפתרון ל"שאלה היהודית". זו היתה מפלגה חילונית, אשר קידמה את השימוש באידיש והתנגדה לציונות, שהציעה פתרון טריטוריאלי לאומי. מפלגת הבונד מילאה תפקיד מרכזי בתנועה הסוציאליסטית ברוסיה ובפולין והיא היתה הכוח הפוליטי החזק ביותר בקרב יהודי רוסיה ופולין בשלב הקריטי של תהליך הטרנספורמציה של הקהילות היהודיות, בעיקר בתחום המושב - ומכאן חשיבותה ההיסטורית.²

מבחינה אידיאולוגית הבונד היה מפלגה סוציאליסטית ובשלוש השנים הראשונות הבונד אף ראה את עצמו חלק מהתנועה הסוציאליסטית הרוסית, ולכן לא דרש זכויות מיוחדות ליהודים. אולם, מצב זה השתנה בשנת בוועידת הבונד הרביעית שהתקיימה בביאליסטוק בשנת 1901. מבחינה לאומית, מהר מאוד הוא הוסיף את הדרישה לשוויון זכויות אזרחי ליהודים ואחר כך לאוטונומיה תרבותית.

בוועידת ביאליסטוק הוחלט לדרוש את הפיכתה של רוסיה לפדרציה של לאומים בעלי אוטונומיה תרבותית. במסגרת זו דרש הבונד אוטונומיה למיעוט היהודי.

למרות ההיבט הלאומי של התנועה לא היה מדובר בדרישה ללאומיות טריטוריאלית. הבונד הכריז על הציונות כתנועה לאומנית של המעמד הבינוני שיש להילחם בה. מבחינתו היהודים אינם לאום אחד אלא עם מפוצל וראה בהדגשת הלאומיות סכנה למעמד הפועלים. הוא גם דחה את הדת ורצה להקים קהילה לאומית חילונית.

¹ Z. Gitelman, A Centenary of Jewish Politics in Eastern Europe: The Legacy of the Bund and the
Zionist Movements, East European Politics and Societies 11(3), 1997, p. 551

² א. בן-רפאל, זהויות יהודיות: תשובות חכמי ישראל לבן-גוריון, מרכז למורשת בן גוריון: שדה בוקר, 2001, עמ' 122.

פרק ראשון: היהודים כמיעוט ברוסיה ובמזרח אירופה

על מנת להבין את התנאים שאיפשרו את הקמת מפלגת הבונד בתחילה ברוסיה ואחר כך במקומות גיאוגרפיים נוספים במזרח אירופה, בפרק זה אתייחס למצבם של היהודים ברוסיה ובמעמדם כמיעוט דתי ולאומי.

ככלל, הנוכחות של היהודים ברוסיה היתה נסבלת מצד השלטון הצארי מתוך האמונה שהם מהווים נכס חברתי עירוני והם בעלי ערך כלכלי גדול מאוד, שיכול לעזור בהתפתחות העירונית של האימפריה הרוסית.³ רוב היהודים עסקו במסחר זעיר או הפעילו מונופולים כלכליים ובראש ובראשונה הזכות לייצר ולמכור אלכוהול. מתוך תפיסה זו, הורשו היהודים להתנייד בצורה חופשית ב"תחום המושב" (שטחים שנרכשו אחרי חלוקת פולין-ליטא ומהם היהודים לא הורשו להגר לתוך רוסיה גופא). בנוסף, כמיעוט דתי לא נוצרי, הם נהנו מסובלנות דתית יחסית והדת היתה הקטגוריה המשפטית המרכזית על פיה התייחסו אליהם.⁴ בתקופה זו ניתן להבחין בשתי מגמות ביחס של השלטון הרוסי ליהודים: אבסולוטיזם נאור לצד עוינות דתית.⁵ מגמות אלה פעלו במקביל, כאשר לעתים התחזקה האחת ולעתים האחרת.

מסוף המאה ה-18 ותחילת המאה ה-19 עלתה סוגיית 'השאלה היהודית', אשר היו לה משמעויות היסטוריות, חברתיות ומדיניות. זאת בעקבות התווספות יהודים רבים בעקבות סיפוח שטחי פולין אל האימפריה הרוסית, אשר העמידו את רוסיה בפני מציאות חדשה, אשר הקצינה את חוסר הסבלנות המסורתית של רוסיה משכבר הימים, כלפיי האוכלוסייה היהודית.⁶ 'השאלה היהודית' היתה למעשה הימצאותם של מיליוני יהודים ברוסיה, אשר נתפסו על ידי השליטים ועל ידי החברה הרוסית הנוצרית כגוף זר, שהיה שונה מהם מבחינה דתית, חברתית וגם כגוף לאומי, שאינו מוכן להיטמע בחברה הכללית.⁷

סוגיית 'השאלה היהודית' התבססה על שתי הנחות. ההנחה הראשונה היתה שהיהדות, או הדת היהודית, מנעה מהיהודים להיות אזרחים נאמנים לרוסיה. ההנחה השנייה היתה שהיהודים נוטים להרוויח מניצול של הנוצרים, בעיקר מניצולם של הנוצרים האיכרים. הפיתרון ל'שאלה היהודית' אליבא השלטון הצארי היה להגביר את היצרנות שלהם, לקרב ולמזג אותם בחברה הנוצרית הרוסית.

בתקופתו של הצאר אלכסנדר הראשון נעשה הדבר באמצעות חקיקה ששיקפה גישה ליברלית וכללה, בין השאר: מדיניות של "השכלה מטעם", דהיינו יצירת גישה של יהודים למוסדות חינוך

³ ג. קליר, התפתחות החקיקה כלפי היהודים ברוסיה (1772-1881), בתוך: לוריא איליה, תולדות יהודי רוסיה: מחלוקות פולין עד נפילת הקיסרות הרוסית 1772-1917, כרך ב', 2012, עמ' 15; י. ברטל, 'מ'אומה' לילאום'. יהודי מזרח-אירופה 1771-1881, משרד הביטחון, ירושלים, 2002, עמ' 71.

⁴ קליר, התפתחות החקיקה כלפי היהודים ברוסיה (1772-1881), עמ' 16.

⁵ ברטל, 'מ'אומה' לילאום'. יהודי מזרח-אירופה 1771-1881, עמ' 70.

⁶ י. מאור, שאלת היהודים בתנועה הליברלית והמהפכנית ברוסיה (1890-1914), מוסד ביאליק, ירושלים, תשכ"ד, עמ' 7-8; ברטל, 'מ'אומה' לילאום'. יהודי מזרח-אירופה 1771-1881, עמ' 37.

⁷ מאור, שאלת היהודים בתנועה הליברלית והמהפכנית ברוסיה (1890-1914), עמ' 8.